

Erland Josephson spelade Romeo 1950 och 2005

– Jag hade nog inte förstått vilken lymmel han är, den där Romeo

Erland Josephson spelade Romeo i *Romeo och Julia* 1950. Han arbetade då på Göteborgs stadsteater (1949-1956), men på somrarna ordnades fästningsspel på Varbergs fästning. Kolbjörn Knudsen tog initiativ till dessa 1947. Det skulle dröja ända till 2005 innan Erland Josephson närmade sig Romeo igen, denna gång tillsammans med Lena Nyman på Teater Brunnsgratan Fyra i Stockholm. Fästningsspelen i Varberg minns Erland Josephson mycket väl.

– Själv var jag med i *Romeo och Julia* och i Ben Jonsons *Volpone*. Det hela var väldigt primitivt. Man snickrade upp en scen och så spelade man. Det var egentligen helt stolligt, men det var samtidigt väldigt bra för mig. Jag hade nog inte förstått vilken lymmel han är, den där Romeo. Han är ute på drift, han är pilsk, och där fanns så vansinnigt mycket att spela på. Jag hade missförstått pjäsen innan jag började arbeta med den, jag hade tolkat den i väldigt romantisk riktning. Det är också en väldigt rå pjäs. Och det är därför det blir så storartat när Romeo bryter igenom råheten och förstår att han älskar.

ATT DET BLEV EN UPPSÄTTNING AV *Romeo och Julia* på Brunnsgratan Fyra – eller *Nära Romeo och Julia* som man kallade den – var en tillfällighet.

Erland Josephson i *Nära Romeo och Julia*. Foto: Petra Hellberg

– Lena Nyman och jag bor nära varandra, och ibland när vi sågs kunde vi ropa ”Hej Romeo!” och ”Hej, Julia!” tvärs över gatan. Och vi tänkte att vi kanske kunde göra något av det där, av *Romeo och Julia*, kunna få en återerinring av ungdomen. Det visade sig vara fruktbart. Lena Nyman är underbar att spela mot, en fantastisk skådespelerska. Vi hade väldigt roligt, men vi visste inte om det skulle fungera. Men det kom folk och de tyckte väldigt mycket om det. Det är bra att bestämma sig för att strunta i om man är 100 år, utan i stället se vad man får för upplevelse av att göra något sådant.

ERLAND JOSEPHSON VAR CHEF PÅ Dramaten 1966-75, och han skrev i boken *Sanningslekar* (1991) att han fick en grundläggande upplevelse av hur det var att vara teaterchef när han som nioåring spelade Peter Kvitten i Shakespeares *En midsommarnattsdröm*. Peter Kvitten är en tålmodig teaterchef i ett amatörteatersällskap, där den odräglige skådespelaren Botten Vävare försöker ta så stor plats han kan.

– Ja, jag var nio år och vi spelade i en trädgård nere i Skåne. Och vi miss-handlade publiken hänsynslöst. Det finns gott om Botten Vävare bland oss också, men jag tycker nog att det kan vara sunt. Man ska vilja allt!

ERLAND JOSEPHSON TYCKER ATT författare som Shakespeare och Tjechov inte har något att säga, och han menar att de inte skrev pjäser för att folk ska tänka rätt.

– Det är inte det som är frågan. I en pjäs ser man människor som rör sig kring varandra, talar med varandra, och en hel värld träder fram. Som teaterchef på 70-talet hade jag diskussioner med folk som frågade vad jag menade med att sätta upp en viss pjäs. Och jag svarade att jag inte menar någonting. Mycket av den nya

Erland Josephson och Lena Nyman i *Nära Romeo och Julia*. Foto: Petra Hellberg

dramatiken går ju ut på budskap, men pjäser behöver inte nödvändigtvis innehålla några sådana. De bygger sina egna världar. Sådana kan åskådaren själv skapa. På en presskonferens med Tarkovskij i Rom, pratade man om att det var så mycket vatten i hans filmer. Och det är sant: det regnar och det blåser. Man frågade Tarkovskij vad vattnet i hans filmer betyder, vad det har för mening, varpå han svarade: "Det betyder ingenting, jag tycker om vatten!"

ERLAND JOSEPHSON MENAR ATT Shakespeares människor är extremt känsliga för sin omgivning.

– Ja, självklart är det så, och där är faktiskt Shakespeare unik. Börjar man gräva i det där så tar det aldrig slut, den poesi som finns hos Shakespeare fyller teatern med erfarenheter och känslor.

MÅNGA ÄR DE REGISSÖRER ERLAND Josephson arbetat med. Ingmar Bergman, Alf Sjöberg, Theo Angelopoulos, Liliana Cavani och Peter Brook är några han tycker varit väldigt bra.

– Peter Brook har sagt saker som jag tycker är användbara. Han har till exempel sagt att "rollen är alltid större än skådespelaren". Det där är inte sant, men det är bra att säga det, för det är en bra utgångspunkt för ett rollarbete.

PROSPERO'S BOOKS ÄR EN FILM AV Peter Greenaway. Den bygger på

Shakespeares *Stormen*. John Gielgud spelade Prospero och Mark Rylance (förrre chefen för Globeteatern i London) gjorde Ferdinand. Erland Josephson, som spelade Gonzalo, minns en episod från inspelningen:

– När jag kom ner från logen till filmstudion så stod där 200 nakna människor. Och de var nakna på ett mycket obscen sätt, helt bissart med sminkade penisar och annat. Jag blev nervös, ville gärna titta men vågade knappt. Det var intressant när jag senare såg filmen i Stockholm. Shakespeare är ju så mångordig, så det var text hela tiden i nederkanten på bilden, precis så att den täckte skådespelarnas könsorgan. Mycket märkligt! Folk reste sig i salongen för att kunna se bättre. Helt vansinnigt!

Erland Josephson. Foto: Roland Heiel

Filmen var väl lite märklig, men det går an att se dålig film jämfört med att se dålig teater.

ATT SE HUR TEATRAR PLÖTSLIGT spelar samma pjäs, tycker Erland Josephson är intressant.

– Läser man andra teatrar repertoar? Nej det är fråga om en slags samtidighet. I samhällskroppen uppstår olika rörelser som alla är betingade av situationen. Jag upplevde något liknande som chef på Dramaten. En kväll kunde skådespelarna säga att publiken var dålig, en annan kväll att den var underbar. Och jag tror att det är annat än själva publiken som kan påverka sådana upplevelser.

ERLAND JOSEPHSON HAR SPELAT MED i ett par Shakespearepjäser, som har ansetts lite svåra att få till på ett bra sätt ust på grund av att man har tolkat in olika budskap: *Köpmannen i Venedig* tyckte han var "krånglig" att göra. I *Så tuktas en argbigga* spelade han "mansgrisen" Petrucchio, och han säger på skämt att han då fick låtsas att han inte tyckte om det.

– Rollen var väldigt rolig att spela, men det var samtidigt lite skrämmande att publiken tyckte det var så vansinnigt roligt. Som när Petrucchio förödmjucar Katarina. Det där är förrädiskt och det kan vara svårt att veta hur man ska förhålla sig till det.

Intervju: Roland Heiel

Rosencrantz i *Hamlet* är en roll som Erland Josephson funderat kring. Han har spelat den, han har skrivit om den, och i hans pjäs *Ett stycke teater*, spelar Rosencrantz en viktig roll. Josephsons senaste bok *Reskamrater* (2009) innehåller 20 berättelser som alla på ett eller annat sätt handlar om roller. En av berättelserna kallas "Den som väntar på en roll, väntar alltid förgäves". Den börjar så här:

– Har ni fått in något nytt om Shakespeare, frågar jag den vikarierande bokhandelsmedhjälparen. Jag skall vara med i *Hamlet*, visserligen bara Rosencrantz, men det är ändå roligt att vara lite påläst. Jag tycker om att snacka lite runt och eftersom rollen är obetydlig vill andra inte avbryta mig för då saboterar dom den där låtsasleken att det här är något slags grupparbete. Att ensemblekänslan är oerhört viktig och att varenda skituppgift i pjäsen är en pärla i världsdramatiken. Så jag får veva på en stund till huvudrollernas illa dolda förtrytelse. Dom vill ha monologföreträde även mellan monologerna.

– Nej, säger medhjälparen till min lättnad. På Shakespearefronten ingenting nytt. Så jag kan berätta för mina ointresserade kamrater och en frustrerat välvillig regissör att jag har varit i bokhandeln, men där fanns skandalöst nog inte en enda bok om eller kring Shakespeare, intresset tycks vara i avtagande. Och, nu vänder jag mig till *Hamlet* själv, man kan undra hur vi skall kunna få folk på detta trots allt nog så åldriga teaterstycke. "Har *Hamlet* någon publik idag?" är ämnet för en halvtimmes fruklösa diskussioner och utläggningar. Jag har satt igång något. Jag har manifesterat min roll som ambitiös och medveten skådespelare med känsla för publiken och naturlig anknytning till universitetsvärlden.

– Nu fortsätter vi, säger regissören med återhållen otålighet. Han har själv lagt beslag på två tredjedelar av diskussionstiden. Du kan gå till biblioteket, avrundar han. Där finns det multum. (Publicerat med tillstånd från Ruin förlag)